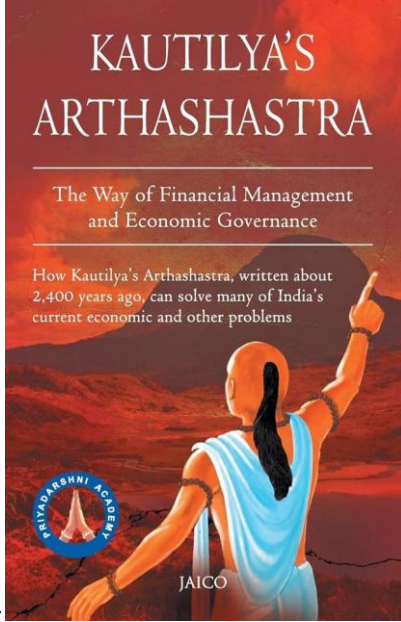

एफ.वाय.बी.ए - २०१९-२०

१) आख्यानम् (केन उपनिषद् - खंड ३ , ४)

केन उपनिषदाचे तत्त्वज्ञान तत्त्वज्ञानाचे सार जगदुत्पत्तीचे रहस्य कथन करणाऱ्या ' केन उपनिषदा'च्या पहिल्या दोन खंडांमध्ये आत्म्याचे अस्तित्व तर्काने सिद्ध केले असून , अंतिम दोन खंडांमध्ये ' जगाचे आद्य मूळ आत्मा आहे ' असे सिद्ध केले आहे . आत्म्याचे अस्तित्व सिद्ध करताना , ' जो स्वतःला ज्ञान झाले असे समजतो , तो अज्ञानी (= ज्ञान न झालेला) असतो , ' असे स्पष्ट केले आहे . ' निसर्गातील प्रत्येक घटनेमागे आणि मानवी हालचालीमागे ब्रह्माची शक्ती असते , ' असा मूलभूत सिद्धांत प्रस्तुत उपनिषदात सांगितला असून , ' हे सत्य जाणणे म्हणजे अमृतत्व गिळवणे होय ' असा युगसंदेश येथे ग्रथित केला आहे.

२) सप्तवशं प्रकरणम् -

३) - उपयुक्तपरीक्षा(कौटिल्यअर्थशास्त्र अनधिकरणम्

२ , अध्याय - ९)

अमात्यसंपदोपेताः सर्वाध्यक्षाः शक्तितः कर्मसु नियोज्याः

। १ । कर्मसु चैषां नित्यं परीक्षां कारयेत् , चित्तानित्यत्वान्मनुष्याणाम् । २ । अश्वसधर्माणो हि मनुष्या नियुक्ताः कर्मसु विकुर्वते । ३ । तस्मात्कर्तारं करणं देशं कालं कार्यं प्रक्षेपमुदयं चैषु विद्यात् । ४ । तर , रकमेच्या एकषष्ठांश भाग मिळावा ; जर तो सरकारी नोकर असेल तर त्याला बारावा भाग मिळावा . ३० पुष्कळ मोठ्या रकमेविषयी आरोप केला असता थोडीच सिद्ध झाली तर सिद्ध झालेल्या रकमेचाच भाग त्याला मिळावा . ३१ जर काहीच सिद्ध झाले नाही तर त्याला देहदंड अथवा द्रव्यदंड करावा , आणि त्याला क्षमा करू नये . ३२ परंतु आरोप सिद्ध झाला असता जर आरोपीच्या गुप्त प्रेरणेमुळे सूचक आपला दावा काढून घेईल किंवा दुसरीकडे निघून जाईल तर त्याला वधाची शिक्षा करावी .

नववा अध्याय प्रकरण २७ : सरकारी नोकरांवर ठेवावयाची नजर

१ अमात्यांच्या ठिकाणी आवश्यक असलेल्या गुणांनी संपन्न अशा सर्व अध्यक्षांची त्यांच्या शक्त्यनुसार कामावर नियुक्ती करावी . २ आणि त्यांच्या कामाची नित्य पहाणी करीत जावी , कारण मनुष्याचे मन चंचल आहे . ३ कारण , मनुष्याचा स्वभाव घोड्यासारखा आहे , त्यांना काम सांगितले की ते बदलतात . ४ म्हणून ह्या कामांच्या संबंधात काम करणारा , त्याची साधने , देश , काल , कार्य , गुंतविलेली रक्कम आणि होणारा नफा यांची माहिती असू द्यावी .

४) रघुवंशम् ।

महाकवि कालिदास द्वारा रचित प्रथम महाकाव्य का नाम तो ' रघुवंश ' है , परन्तु इसका प्रारम्भ महाराज दिलीप से होता है । इसमें विस्तार से वर्णन तो दिलीप , रघु , अज , दशरथ , श्रीराम और कुश के चरित्र का किया गया है , पुनरपि रघुकुल के अन्य एवं कुश के परवर्ती इक्कीस राजाओं - अतिथि , निषध , नल , नभ , पुण्डरीक , क्षेमधन्वा , देवानीक , अहीनगु , शील , उन्नाभ , वज्रनाभ , शङ्खण , अश्वि , विश्वसह , हिरण्यनाभ , कौशल , पुत्र , पौष्य , ध्रुवसन्धि , सुदर्शन तथा अग्निवर्ण का भी यत्किञ्चित् परिचय दिया गया है । कालिदास के रघुवंश कुमारसम्भव और मेघदूत जैसे काव्यों के अस्तित्व में आने के पीछे एक किंवदन्ती प्रचलित है । कहा जाता है कि विद्योत्तमा नामक रूप , गुण और ऐश्वर्य सम्पन्न विदुषी के वैदुष्य से पराभूत पण्डितों ने ईर्ष्याग्रस्त होकर छल - कपट से उसका विवाह अशिक्षित कालिदास से करा दिया । विवाह के उपरान्त विद्योत्तमा को जब पण्डितों की मात्सर्वपूर्ण धूर्तता का पता चला तो उसने अपने दुर्भाग्य पर अश्रुपात न करके अपने पति को शिक्षा प्राप्त करने के लिए उद्यत किया । वाराणसी से सुशिक्षित होकर लौटे कालिदास से विद्योत्तमा ने पूछा- अस्ति कश्चिद् वाग्विशेष : ? अर्थात् क्या आपको कुछ उपलब्ध हुआ है ? कालिदास ने अपनी पत्नी के प्रश्नपरक इन तीन शब्दों को ही आधार बनाकर अपने तीन काव्यों- कुमारसम्भव , (इसका प्रारम्भिक शब्द ' अस्ति ' है) , मेघदूत (इसका प्रारम्भिक शब्द ' कश्चिद् ' है) तथा रघुवंश (इसका प्रारम्भिक शब्द ' वाक ' है) की रचना की । इस किंवदन्ती में सत्य की खोज करना तो सिकताकणों से जल प्राप्ति के प्रयास जैसा है , पुनरपि इसके पीछे थोड़ा - बहुत सत्यांश स्वीकार करने में कोई दोष नहीं । रघुवंश का महाकाव्यत्व भारतीय काव्यशास्त्र के अन्तर्गत महाकाव्य में निम्नोक्त दस लक्षण निरूपित हैं 1. कथानक का इतिहास अथवा पुराण से सम्बद्ध अथवा लोकप्रसिद्ध होना । 2. नायक का कुलीन , उदात्त गुणों से सम्पन्न और जनमानस में प्रतिष्ठित होना । 3. नामकरण का आधार प्रमुख घटना , नायक का

नाम अथवा उद्देश्य विशेष होना । 4. काव्य के आरम्भ में मंगलाचरण के अतिरिक्त सज्जन -

प्रशंसा और दुर्जन- निन्दा रघुवंशम् :.....

दिव्य विमानात् आपल्या प्रिय सहचारिणीसह श्रीरामचंद्र चालले असताना ते स्वतः खाली दिसणारा त्यांच्या जन्मभूमीचा प्रदेश बघून त्याचे वर्णन सीतादेवीस करित आहेत . रामचंद्रांचा १४ वर्षे वनवास , आपल्या प्रिय पत्नीच्या शोधार्थ भटकणे , श्रीलंकेपर्यंत जाऊन तेथे कपि सैन्य तयार करून सीतेला सोडवून आणणे केवढा प्रचंड खटाटोप श्रीरामांच्या नशिबी आला होता ! आणि आता यशस्वी होऊन प्रिय पत्नीला परत घेऊन स्वगृही चालले असताना त्यांना केवढा आनंद झाला असेल ! श्लोक क्र . २ श्लोक क्र . २१ अशा वीस श्लोकात श्रीराम आपल्या समोरच्या सागराचे वर्णन करून सांगत आहेत . श्रीरामांना आपल्या मातृभूमीचे वर्णन सांगताना निश्चितच आनंद होत असावा . पुढे काही ठिकाणी आपल्या पूर्वीच्या आठवणी श्रीराम सांगतात .

५)का एषा का ?

सागरवर्णनम् (रघुवंशम्- सर्ग १३ , श्लोक -१ ते २०)

६)उपदेशबंध : (विदुरनीति - उद्योगपर्व , प्रजागर्तन्त्रम्)

७) कलिविडम्बनम् (श्लोक : -२३)

८) वृतमुक्तावलि: (श्लोक : -१४)

९)पाणिनीय प्रवेशशाय व्याकरणशास्त्र संज्ञा

१०) न ह्यनारुह्य नागेन्द्र वैजयन्ती निपात्यते । (४ अंक : प्रतिमायगान्धरायम्)

११)आहारविचार : आयुर्वेदानुसार

१२)अद्वितीयोबाणः हर्षचरितम् - प्रथम - उच्छवास

पद्यपाठा : काव्यशास्त्रविनोदः (१ लोक २२)

बद्धांजलि : कृपाकांक्षि(तिलकयशो वर्णनम् - तरंग ४१ श्लोक : २२)

१३) नाट्योत्पत्ति : (नाट्यशास्त्रम्-अध्याय १-श्लोकः -२२)

१४)दुर्गलक्षणम् (विश्वकर्मवास्तुशास्त्रम् - अध्याय१०-१लोक : २२)